

Michał Németh, *Unknown Lutsk Karaim Letters in Hebrew Script (19th-20th Centuries) A Critical Edition*, Studia Turcologica Cracoviensia:12, Kraków 2011, 416 s.

*Zeynep Pınar CAN**

Karayca ya da diğer adıyla Karaimce, Doğu Avrupa’da yaşayan Musevi bir topluluk olan Karaimlerin konuştukları Türk dilinin adıdır. Karaimce, Türk dil ailesinin Kıpçak grubuna mensup bir dil olup, günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bir dildir. Musevi küçük bir topluluğun dili olarak Karaimcenin en dikkat çekici özelliği İbrani alfabesi ile yazılmış olmasıdır. Artık Latin harfleri ya da Kiril harfleri ile yazılan bu dil için 17- 19. yüzyıllarda İbrani harfleri kullanılmıştır.

Karaimcenin üç diyalekti vardır. Bunlardan ilki olan Kırım Karaimcesi Doğu Karaimce grubuna girer ve günümüzde artık yok olmuştur. Batı Karaimcesi grubuna ait olan Troki ya da diğer adıyla Trakay diyalekti Litvanya’daki Karaimler tarafından konuşulan Karaimcedir. Yine Batı Karaimcesi grubundan olan Haliç-Lutsk diyalekti ise Ukrayna’daki Karaimlerin dilidir. Her iki diyalekt de diller arası etkileşime maruz kalarak Slav dillerinden çokça ödünçleme yapmış, tehlike altında olan diyalektlerdir.

Michał Németh’in *Unknown Lutsk Karaim Letters in Hebrew Script (19th-20th Centuries) A Critical Edition* adlı çalışması, daha önce yayınlanmamış İbrani harfleriyle yazılmış Haliç-Lutsk Karaimcesi on altı el yazması mektubu dil bilimsel olarak ele alan bir çalışmadır. Németh’in çalışmasında incelediği bu mektuplar 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yirmi yılında kullanılan Haliç-Lutsk Karaimcesi ile yazılmış olup aslında Lutsk’taki bir

* Arş. Gör. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zeynepinarcan@gmail.com

Karaim tapınağının (kenesa) çatı katında saklanan bir koleksiyonun geriye kalan bir parçasıdır. Bu koleksiyondan dört yazma, I. Dünya Savaşında koleksiyona sahip çıkan Aleksander Mardkowicz (Mardkowicz 1933) tarafından yayınlanmıştır. Mardkowicz'in incelediği bu yazmalar, Németh'in çalışmasında da yayınlanmamış on altı mektuptan ayrı olarak 217- 257. sayfalarda ele alınmıştır. Németh'in kitabında incelediği mektuplar için kullanılan numaralar, Mardkowicz'den sonra koleksiyonun kataloglamasını yapan Doğu bilimci Jozéf Sulimowicz'in mektuplara verdiği numaralardır.

Németh'in, *Unknown Lutsk Karaim Letters in Hebrew Script (19th-20th Centuries) A Critical Edition* kitabında dokuz ana başlıkta şu konular ele alınmıştır: Mektuplar ve Haliç-Lutsk Karaimcesi ile ilgili bilgilerin verildiği giriş bölümü ("Introduction"), yazmaların dil bilimsel incelemesi ("The Linguistic Description of the Manuscripts"), yazmaların yazım özellikleri ("Writing"), yazmaların yazı çevrimleri ve İngilizce çevirileri ("Manuscripts"), yazmaların sözlüğü ("Glossary"), ekler sözlüğü ("Morphological Index"), mektupların tıpkıbasımları ("Facsimile"), haritalar ("Maps") ve kaynakça ("References, Abbreviations and Editorial Symbols"). Kitabın ilk bölümü olan giriş bölümünde, kitapta ele alınan mektupların tarihinden ve çalışmanın amacından kısaca bahsedilir. Yazmaların dil bilimsel olarak ele alındığı ikinci bölümde, el yazması mektupların ses özellikleriyle beraber seslerin yazı çevriminde nasıl gösterileceği ("Phonetics and Transcription"), bazı düzensiz ses değişimleri ("Irregular Sound Changes"), yazmalarda kullanılan dilin şekil bilgisi ("Morphology") ve söz dizimi ("Syntax") ayrı alt başlıklar altında incelenmiştir. Yine bu bölümde Slav dillerinin mektuplarda kullanılan Karaim diline etkisi de ayrı bir alt başlıkta ("Slavonic Structural Influence") ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak, ayrı bir başlıkta mektupların söz varlığı ("Lexicon") sözcüklerin köken bilgisi ile birlikte incelenmiştir. Söz varlığı başlığında ayrıca Haliç-Lutsk Karaimcesinde daha önce görülmemiş bazı sözcüklerin üzerinde durulmuş, diyalektler arası etkileşime de dikkat çekilmiştir. Kitaptaki üçüncü bölüm, mektuplardaki yazım özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelendiği bölümdür. Bu bölümde Haliç-Lutsk Karaimcesi için kullanılan İbrani alfabesinin özellikleri üzerinde durulmuş ve bölümün sonunda mektuplarda kullanılan İbrani harflerinin tablosu verilmiştir.

Kitabın en uzun bölümü, on altısı daha önce yayınlanmamış, dördü ise Mardkowicz tarafından yayınlanmış yirmi el yazması mektubun incelendiği dördüncü bölümdür. Bu bölümde mektuplar hakkında şu bilgiler verilmiştir: Mektubun katalog numarası, mektubu gönderen kişi, mektubun alıcısı, mektubun tarihi, mektup için kullanılan kağıdın ve mürekkebin rengi, el yazısı özellikleri, mektubun dili, kağıdın ölçüleri ve diğer dikkat çeken noktalar. Bu bilgilerden sonra mektubun yazı ve dil bilgisi özellikleri ve içeriğinden

ayrıca bahsedilmiştir. Son olarak da mektubun Latin harfleri ile yazı çevrimi ve İngilizce çevirisi verilmiştir. Metnin yazı çevriminde, Haliç-Lutsk diyalektindeki telaffuzlarının bilinmemesinden dolayı bazı İbranice ifadeler harf çevrimi olarak bırakılmıştır. Mektuplarda kullanılan İbranice kelimeler için dipnotlar konularak kelimelerin İbrani harfleriyle yazılışları verilmiş ve kelimelerle ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Mektupların hepsi Karaimcenin Haliç-Lutsk diyalekti ile yazılmış mektuplar olmasına karşın 54 numaralı yazma iki sayfalık Rusça bir mektup ve bu mektuba karşılık olarak yazılmış Karaimce bir mektubu içermektedir. Rusça mektup için herhangi bir çeviri ya da inceleme yapılmamıştır, sadece her mektup için verilen temel bilgiler ve mektubun içeriği üzerinde kısaca durularak mektubun Rusça metni verilmiştir.

Mektupların incelendiği dördüncü bölümden sonra beşinci bölümde yazmaların sözlüğü verilmiştir. Bu bölümün dört alt başlığı vardır; mektuplarda geçen kelimeleri içeren asıl sözlükte (“Main Part of the Lexicon”) isim ve fiiller hem yalın halleri ile hem de mektuplarda görülen çekimlenmiş halleriyle yer alır. Kelimelerin yalın halleri Latin harfleriyle verilirken, çekimlenmiş halleri mektuplarda görüldüğü gibi İbrani harfleriyle verilmiştir. Kelimelerin İngilizce karşılıklarıyla beraber Karaimce olmayan kelimeler için köken bilgisi de verilmiştir. Mektuplarda geçen özel yer isimleri (“Geographical Names”) ve insan isimleri (“Personal Names”) ise ayrı başlıklar altında bu bölümünde yer almıştır. Beşinci bölümün son başlığında (“Hebrew Abbreviations”) ise mektuplarda kullanılan İbranice kısaltmalar, İbranice tam karşılıkları ve İngilizce karşılıkları ile listelenmiştir.

Kitabın altıncı bölümü eklerin indeksidir; bu bölümde mektupta geçen bütün çekimlenmiş Karaimce isim ve fiillerin listesi bulunmaktadır. Yedinci bölüm kitapta incelenen on altısı yayınlanmamış dördü Mardkowitz tarafından yayınlanmış yirmi mektubun renkli tıpkıbasımlarını içermektedir. Sekizinci bölümde ise, ikisi mektupta adı geçen şehir ve kasabaları, biri de Kuzey ve Batı Ukrayna’da konuşulan Ukraynaca diyalektleri gösteren üç harita yer almaktadır. Çalışmanın kaynakçasının, çalışmada kullanılan birtakım kısaltmaların ve sembollerin yer aldığı dokuzuncu bölüm ise kitabın son bölümüdür.

Michał Németh’in çalışmasıyla ilgili dikkate alınması gereken husus, bu çalışmanın Karaimceyi ya da Haliç-Lutsk Karaimcesini bir bütün olarak ele alan bir çalışmadan ziyade, kitapta incelenen el yazması mektupların dilbilimsel incelemesini yapan bir çalışma olmasıdır. Bu çalışmada, kitapta yer alan mektuplarda görülüp de Batı Karaimcesinde görülmeyen bazı ses olaylarının, yalnızca incelenen mektuplarda görülen birtakım Türk kökenli kelimelerle İbraniceden ödünçlenen kelimelerin özellikle üzerinde

durulduğunu belirtmek gerekir. Mektuplarda kullanılan 19 ve 20. yüzyıl Lutsk Karaimcesinin dil bilimsel analizinin yanı sıra, bu çalışmanın bir diğer amacının da kişisel mektuplardan elde edilen bazı tarihi bilgiler ve şahıs isimleri aracılığıyla Lutsk'ta yaşayan Karaim halkının tarihine ışık tutmak olduğu eserin giriş bölümünde dile getirilmiştir. Karaimce metinlerin ve Karaimce ile ilgili yapılmış bütünlüklü çalışmaların sayıca ne kadar az olduğu da göz önünde bulundurulsa, Németh'in yok olma tehlikesi içinde bulunan Haliç-Lutsk Karaimcesi hakkında yaptığı bu bütünlüklü çalışmanın kıymeti daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynaklar

TEKİN, Talât-Mehmet Ölmez (2003), *Türk Dilleri / Giriş*, İstanbul.